

Unika textilskatte kan vara tillverkade av hampa

TEXTILKONST | JÄMTLAND

De medeltida textilskattearna Revsundslisten och Kyrkåstället som denna sommar visas på länsmuseet Jamtli är upphittade i kyrkosocknar där man tidigare endast odlade hampa.

Trots det anar få att det vita mjuka trådmaterialet i vikingatextilierna kan vara vävda av fibrer från kulturväxten.

Odlingskulturen runt Storsjöbygden är gammal.

Den kalkrika marken och den ljusa sommaren var något som bönder långt tillbaka i tiden förstod var alldeles utmärkt för hampodling.

Då som nu är det oftast odlaren själv som vet vad jorden ger bäst.

”Ma sådd bara hampen här. Nån gång var det nån, som sådd linet, men det var så arbetsamt och vax int så säkert som hampen. Skulle nån käring bums ha lin, så geck e ju köpa”.

Så berättade bonden Per Olsson, född 1852 i Lockne socken.

Kulturhistoriska uppteckningar som gjordes vid sekelskiftet tyder på att hampan var det starkaste materialet till hemmets alla nödvändiga textilier. Bönderna i jämtland föredrog hampan. De flesta tyckte den var lätt att bereda och gav starka och smutsavvisande textilier vilket var viktigare än något annat i ett bondehem.

Fanns det någon som var sjuk på gården så var det fint att ligga på lakan av hampa.

I uppteckningarna framgår det inte varför, men en av hampatygets egenskaper är att den blir mycket mjuk efter en tids användning och dessutom har den en antibakteriell förmåga.

Den första svenska indikationen som arkeologerna funnit av hampa är daterad till 100 e kr.

Platsen var i en tjärn på den jämtländska Rödön.

Fyndet är en viktig upptäckt eftersom det visar att växten funnits här långt före medeltiden och därmed vet vi inte vilket som är Sveriges äldsta växtfibrer material till textilier.

Men tydligt är att hampa har dominerat i Jämtland.

En kvarleva av odlingen är att för att få fina textiltrådar så måste fibrerna rötas i ett vattendrag, det finns många skogstjärnar som fått sina namn uppkallade av växten.

Vid en internetsökning på Eniro i dag finns hela tre Hamptjärn i landskapet.

Det är ingen tvekan om att hampan varit värdefull som en nyttig och allmänt odlad växt.

Men den odlades inte endast till textilier, även de oljerika och nyttiga fröna har använts till olika hushållsprodukter som tvättsåpa och lampolja.

Det var på den självhushållande gården som man odlade växten. I dag kallar vi det för småskaligt jordbruk

Men numera är det i jakten på förnyelsebar energi som bönderna återigen strör fröna på sina åkrar.

Det finns flera nyodlare av hampa i landskapet och på samma sätt som i den äldre jordbrukskulturen så är det bonden själv som inser fördelarna med växtodlingen.

– Hampan är en gröda som gör det möjligt för oss jordbrukare att ta makten över vår egen situation utan mellanhänder.

– De långa dagarna gör det möjligt för oss att odla fiberhampa som kan ge oss höga skördenivåer jämfört med regioner med mörka sommarnätter

Så säger en av de 15 jordbrukare som i Västernorrland har odlat hampa under 2000-talet.

Nu är det EU som godkänner vilka fröer bönderna får odla och ännu finns det mycket kvar att lära innan den kan bli lönsam.

Det är bara under knappt 50 år som hampodlingen varit försvunnen från Sverige.

Kunskapen om hampa försvann lika snabbt eftersom det i början på 1900-talet kom både syntet, bomull och andra billiga material från kolonialländer i Asien och Afrika som konkurrerade ut våra inhemska växtfibrer.

När det gäller textilier av hampa så var en bidragande orsak till att kunskapen försvann att viktiga ord förändrades genom tiden och fick nya innebörder.

Under 1800-talet benämns enkla vävnader av växtfibrer som linne.

Tidigare användes det fornnordiska ordet lärft, vilket också betyder ett enkelt vävt tyg av växtfibrer.

Nuförtiden tänker vi genast på ett tyg av lin när vi hör ordet linne, vilket därför många gånger kan bli missvisande.

I den äldre litteraturen kan man tydligt läsa att linne är ett samlingsord och betyder alltså inte en vävnad av lin.

Exempelvis publicerade den Kungliga vetenskapsakademien skrifter om odling och annat nyttigt. Där behandlas hampa och lin likvärdigt.

Pehr Adrian Gadd skriver på 1700-talet:

”Av alla växter är hampa och lin det nyttigaste. Till handeln med buldan och alla slags linnevävnader”.

I Jämtland fanns också ett annat inhemskt ord för ett enkelt tyg av växtfibrer, strige, som är en alldeles egen benämning för den här sortens tyg.

Eftersom man tillverkade främst särkar och klädesplagg av strige så försköts så småningom ordet till att betyda just särkar.

Hampstrige var ett vanligt jämtländskt ord som betyder en särk av hamplärft men med den skillnaden att det vävdes av de kortare fibrerna från textilberedningen.

De långa fibrerna kallades ibland för långlin vilket syftade till både hampa och lin.

Det går alltså inte att se skillnad på brukstextilier av hampa och lin med bara ögats hjälp.

I ett bondehem under medeltiden var växterna tvungna att skördas efter att fröet hade mognat, dels för att använda fröna till att så ny hampa nästkommande år.

Men även till framställning av oljeprodukter.

Det innebar att fibrerna därför blev något grövre oavsett om det var av lin eller hampa.

Men växterna har inte konkurrerat med varandra eftersom hampan trivs i fet myllig jord, samt myrar och kärr där det finns mycket kväve.

Det gör inte linet som hellre vill ha sandblandad lerjord.

Beroende på vilken jord man hade runt sin gård så valde bonden den växt som bäst trivdes på hans jordlott.

Huruvida Revsundslisten och Kyrkåstället är tillverkat i närheten av sin socken kan vi med bestämdhet inte veta.

Båda är mycket skickligt vävda och har ett stort kulturellt värde.

Att dessa blev funna i kyrkor betyder inte nödvändigtvis att de varit kyrkotextilier från början.

Eventuellt kan de ha tillhört ett bondehem i ett tidigare skede.

Det var vanligt att det skänktes bonader och takbeklädnader till kyrkorna under medeltiden.

Så om väverskorna var hemmahörande i Revsund och Kyrkås och hade odlat och berett sitt garn där – ja, då är det med all sannolikhet hampan som lyser vit i dessa textilskatte.

Artikelförfattare: Git Skoglund. Publicerad i ÖstersundsPosten 2010-08-27.

Kyrkåstället.

Fotograf: jamtli bildbyrå

Del av Revsundslisten.

Fotograf: Birgit Jansson

Hampafält.

Fotograf: Git Skoglund

Särk av strige från Jämtland
1700–1800-tal.